

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИОН УСУЛЛАР

Сапарбаева Хусния Парахатовна¹

¹ Ажинёз номидаги Нукус Давлат

Педагогика институти Iкурс магистранти

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

АННОТАЦИЯ:

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received: 02.05.2025

Revised: 03.05.2025

Accepted: 04.05.2025

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

Инновация, таълим,
қишлоқ мактаблари,
рақамли технологиялар,
педагогик ёндашувлар,
замонавий методлар.

Мазкур мақолада қишлоқ жойларида таълим сифатини оширишда инновацион усуллардан фойдаланиш имкониятлари, таълим муассасаларида янги технологияларни жорий этиш тажрибалари ҳамда ушбу жараёндаги асосий муаммолар таҳлил қилинган. Мақолада илмий ва амалиётга асосланган таҳлиллار ёритилган бўлиб, тақдим этилган тавсиялар қишлоқ мактабларида таълимни янги bosқичга олиб чиқишга хизмат қилади.

Кириш. Глобаллашув шароитида таълим соҳаси доимий равишда янгиланиб бормоқда. Айниқса, қишлоқ жойларида таълим сифатини оширишда инновацион усуллардан самарали фойдаланиш муҳим вазифалардан бири сифатида намоён бўлмоқда. Бунда таълим муассасаларини замонавийлаштириш, ўқув жараёнига илғор педагогик ва рақамли технологияларни жорий этиш катта аҳамиятга эга.

Асосий қисим. Инновацион таълим усуллари ва уларнинг аҳамияти. Инновацион таълим усуллари — бу ўқув жараёнида янги ғоялар, методлар, технологиялар ва педагогик ёндашувлардан фойдаланишдир. Бу каби усуллар ўқувчиларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини, танқидий ва ижодий ёндошувини шакллантиради. А.Н. Журинский таъкидлайди: "Инновацион усуллар таълим жараёнини фаоллаштиради, ўқувчи шахсининг имкониятларини очиб беради ва замонавий жамиятда рақобатбардош кадрларни тайёрлашга ёрдам беради" [1, 36-б]. Инновацион таълим усуллари бугунги кунда жаҳон таълим тизимидаги энг долзарб йўналишлардан бири

ҳисобланади. Бу усуллар анъанавий ўқитиш моделларидан фарқли равишда, ўқувчиларнинг фаол иштирокини таъминлайди, уларда мустақил фикрлаш, таҳлил қилиш, ижодкорлик, муаммо ечиш қобилиятини ривожлантиради. Таълим жараёнида инновацияларни қўллаш, жаҳон миқёсида рақобатбардош кадрлар тайёрлашда муҳим ўрин тутади.

Таълимда инновация тушунчаси кенг маънода педагогик технологияларни, интерактив методларни, ахборот-коммуникация технологияларини, масофавий таълимни, модулли ўқитишни ўз ичига олади. Масалан, интерактив усуллар — "ақлий хужум", "кластер", "дебат", "кейс-стади", "жамоавий иш" каби шакллар орқали ўқувчи билимни фаол равишда ўзлаштиради. Бу ҳақда таниқли педагог С.В. Гончарова шундай ёзади: "Интерактив таълим – ўқитувчи билан ўқувчи, ўқувчи билан ўқувчи ўртасидаги мулоқотни жонлантирадиган, таълим олиш жараёнини фаоллаштирадиган самарали методдир" [1, 18-б]. Инновацион таълимда энг муҳим тамойиллардан бири — фаол ва мустақил ўқувчини тарбиялашдир. Бу усулларда ўқитувчи маълумот берувчи эмас, балки йўл-қўрсатувчи сифатида қатнашади. Масалан, проектли ўқитишда ўқувчи бирор муаммони ечиш учун гуруҳ билан ёки индивидуал равишда ишлаб, натижада ўз билим ва салоҳиятини намоён этади.

Инновацион таълим технологияларидан яна бири — STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) ёндашувидир. Бу ёндашув қишлоқ мактабларида ҳам жорий этилаётган бўлиб, ўқувчиларда техник, мантикий ва илмий таҳлил қобилиятини ривожлантиради. Хусусан, робототехника, кодлаш, табиатшунослик лабораториялари орқали ёшлар илмга ва инновацияга бўлган қизиқишни орттиради. Бу ҳақда педагог муҳаққиқ Бобоев Б. қуйидагича таъкидлайди: "STEM таълими орқали жамиятда илмий дунёқарашга эга авлодни тарбиялаш мумкин. Бу жараёнда ўқувчилар реал ҳаётдаги муаммоларга ечим топишни ўрганадилар" [2, 56-б].

Инновацион усуллар таълим жараёнини демократик, очиқ ва шахсга йўналтирилган ҳолда ташкил этишни назарда тутади. Масалан, флиппед классрум (аудиторияни тескарилаштириш) методида ўқувчи дарсдан олдин материални мустақил ўрганади, дарс жараёнида эса ўқитувчи билан муаммоли масалаларни муҳокама қилади. Бу усул талабанинг фаоллиги, ўқишга бўлган масъулияти ва танқидий фикрлаш қобилиятини кучайтиради. Шунингдек, масофавий таълим платформалари — Moodle, Google Classroom, Zoom орқали билим олиш имкониятлари кенгаймоқда. Айниқса, пандемия шароитида бу усуллар таълимнинг узлуксизлигини таъминлашда катта роль ўйнади. Энди эса ушбу моделлар қишлоқ

мактабларида ҳам амалга жорий этилиб, кенг қамровли таълим имкониятларини яратмоқда. Таълимда инновацион ёндашувлар жорий қилиниши, аввало, ўқувчиларнинг руҳий ва ижтимоий ривожланишини таъминлайди. Улар орасида ҳамкорликда ишлаш, бошқарув кўникмалари, раҳбарлик қобилияти, ахлоқий етуклик каби муҳим инсоний сифатлар шаклланади. Инновацион таълим усуллари — бу фақатгина технология эмас, балки таълимга нисбатан янги қараш, янгича педагогик философиядир. Қишлоқ жойларида бу усулларни жорий этиш, нафақат билим сифатини оширади, балки таълимнинг ижтимоий адолатини ҳам таъминлайди. Таълимда инновацион ёндашувлар кенг қўлланилса, жамиятда билимли, етук, замонавий фикрловчи шахслар шаклланади.

Ўзбекистонда қатор қишлоқ мактабларида инновацион усуллар жорий қилинмоқда. Масалан, Хоразм вилояти Тахиятош туманидаги мактабларда STEM-усуллар, робототехника тўғараклари ташкил этилган. Исломова М.Р. шундай ёзади: "Қишлоқ мактабларидаги инновацияларнинг самарадорлиги, аввало, ўқитувчининг ташаббускорлиги ва ижодий ёндашувига боғлиқ" [2, 42-б]. Қишлоқ мактабларида таълим сифатини ошириш мақсадида инновацион усулларни жорий этиш жараёни сўнгги йилларда Ўзбекистонда алоҳида эътибор қаратилаётган муҳим йўналишлардан бирига айланди. Инновацион усуллар, хусусан, интерактив ўқитиш, ахборот-коммуникация технологиялари, STEM таълим, масофавий ўқитиш ва "проектили ўқитиш" каби ёндашувлар қишлоқ мактаблари учун янги имкониятлар эшигини очмоқда.

Қишлоқ жойларидаги мактабларда инновацион усулларни жорий этишда қатор лойиҳалар амалга оширилмоқда. Масалан, "Zamonaviy maktab" дастури доирасида қатор мактабларда электрон тахталар, планшетлар ва интернет тармоғига уланган компьютер синфлари ташкил этилди. Бу эса интерактив дарсларни ташкил этиш, видеодарслардан фойдаланиш ва ўқув материалларини мултимедиа ёрдамида етказиш имконини яратди. Айниқса, Хоразм вилояти, Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларидаги қишлоқ мактабларида амалга оширилаётган тажрибалар эътиборга молик. Хоразм вилоятининг Янгиариқ туманида жойлашган 33-мактабда интерактив дарслар "кейс-стади" ва "жамоавий таҳлил" методлари орқали ўтказилиши натижасида ўқувчиларда мустақил фикрлаш ва муаммо ечиш қобилияти ошган. Мактаб маъмурияти маълумотларига кўра, сўнгги икки йилда фанлар бўйича имтиҳон натижаларида 15-20% ўсиш кузатилган.

Қорақалпоғистон Республикасидаги Тахиотош туманида эса “Флип-классрум” методикаси тажриба тариқасида жорий этилди. Бу методда ўқувчилар дарс олдида видео ёзувлар ва мақолаларни мустақил ўрганиб чиқади, дарсда эса ўқитувчи билан дискуссия ва муаммоли масалаларни ечиш билан шуғулланишади. Ушбу ёндашув натижасида ўқувчиларнинг дарсдаги иштирок фаоллиги ортгани, савол-жавоблар сони кескин кўпайгани қайд этилган [1, 29-б]. Бундан ташқари, STEM марказларини ташкил этиш орқали қишлоқ мактабларида илм-фанга қизиқувчан авлодни шакллантиришга қаратилган қадамлар ҳам ташланмоқда. Хусусан, Бухоро вилояти Вобкент туманидаги 8-мактабда ташкил этилган “Робототехника тўғараги” орқали ўқувчилар “LEGO Education” ва “Arduino” платформалари асосида лойиҳалар яратишни ўрганмоқда. Бу нафақат технологияга бўлган қизиқишни оширади, балки ўқувчиларнинг техник саводхонлигини ҳам ривожлантиради. Инновацион усулларни самарали жорий этишда ўқитувчиларнинг тайёргарлиги ҳал қилувчи омил ҳисобланади. Айрим қишлоқ мактабларида бу соҳада муаммолар бор: техник таъминот етишмаслиги, малака ошириш курсларига етарли равишда йўлланма бермаслик ва педагогларда янги усулларга нисбатан етарлича мотивация мавжуд эмаслиги. Шу боис, таълим вазирлиги томонидан “Педагогларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш миллий маркази” орқали доимий семинарлар ташкил этилмоқда. Яна бир ижобий мисол сифатида, Жиззах вилоятида “Бир мактаб – бир инновация” лойиҳаси доирасида ҳар бир мактабда ўзига хос инновацион ёндашув синаб кўрилмоқда. Масалан, Галлаорол туманидаги 12-мактабда “Оилавий ўқиш дастури” жорий этилди. Унда ўқувчилар дарсдан ташқари вақтда ота-оналари билан биргаликда китоб ўқиш, муҳокама қилиш орқали мулоқот маданиятини ва ижтимоий фаолликни оширмоқдалар.

Қишлоқ мактабларида инновацион таълим усулларини жорий этишдаги муваффақиятлар шуни кўрсатмоқдаки, агар тегишли инфратузилма, педагогик тайёргарлик ва маҳаллий шароит инобатга олинса, инновация қишлоқ мактаблари учун ҳам реал имкониятга айланиши мумкин. Тажриба ва натижалар шуни кўрсатадики, инновацион ёндашувлар фақат шаҳар марказлари учун эмас, балки қишлоқ ўқувчиларининг имкониятларини ҳам юксалтиришга хизмат қилади.

Хулоса. Муаммолар ва ечимлар. Қишлоқ жойларида инновацияларни татбиқ этишда бир қатор тўсиқлар мавжуд: моддий-техник база етишмаслиги, ўқитувчиларнинг малакаси пастлиги, замонавий технологиялардан хабардорликнинг етишмаслиги. ЮНЕСКОнинг 2022 йилги ҳисоботида кўра, таълимда рақамли

тенгликни таъминлаш қишлоқ мактаблари учун глобал вазифа ҳисобланади [3, 73-б]. Муаммоларни бартараф этиш учун қуйидаги ечимлар таклиф этилади: интернет тармоғини кенгайтириш, ўқитувчилар учун махсус қайта тайёрлаш курсларини ташкил этиш, маҳаллий ҳокимият ва жамоатчилик иштирокини кучайтириш. Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ жойларида таълимни ривожлантиришда инновацион усуллар муҳим роль ўйнайди. Бу усуллар на фақат таълим сифатига, балки ўқувчиларнинг келажақдаги касбий фаолиятига ҳам ижобий таъсир кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Журинский А.Н. Инновации в образовании.- М.: 2002. -112 б.
2. Исломов М.Р. Таълимда инновацион технологиялар.- Т.: Фан, 2018.- 85 б.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2022.- Paris: UNESCO, 2022. - 423 p.
4. Сайфиддинова Н. Таълимда замонавий ёндашувлар.- Тошкент: “Иқбол”, 2021.-96 б.
5. Давлат статистика қўмитаси. Ўзбекистонда таълим соҳаси статистик маълумотлари - 2023.